

A Pázmáneum, mint épített örökség a XIX–XX. században

A Pázmáneumot Pázmány Péter esztergomi érsek (1616–37) alapította Bécsben 1623-ban papnevelés céljából. Ha épített örökségről van szó, akkor két szakaszt kell megkülönböztetnünk. Az egyik szakasz 1900-ig tartott, a másik 1900-tól napjainkig.

A kollégium 1900-ig

A kollégiumot eredetileg az Annagassei házban helyezték el. Ez azonban nem felelt meg a szeminárium céljának és messze esett az egyetemtől. Ezért Pázmány Péter elcserélte a Mons Aurea vagy Goldberg-féle házra (Fleischmarkt 28.). 1668-ban ezt a házat lebontották és új, háromemeletes épületet húztak helyére. Ez az épület adott otthont a szemináriumnak. 1671-ben itt alakították ki a házikápolnát, amelyet a jezsuita Borgia Szent Ferenc tiszteletére szenteltek fel.¹ Az intézet ezen felül házat és kertet birtokolt a külvárosnak számító Leopoldstadtban.²

A kollégium épületében a földszinten volt a növendékek ebédlője, szoba, konyha, kisebb szoba az intézőnek, kisebb szoba az inasnak, kocsiszín, 2 nagyobb szoba az intézőnek és portás szoba. Az első emeleten helyezkedett el a vendégszoba, a kápolna, az előljárók ebédlője, 2 szoba a rektor részére a hozzátartozó kamrával és kis konyhával, szoba a rektor inasának, 2 szoba ruhatárnak és hálószoba a növendékeknek. A második emeleten volt a vicerektor szobája, tanterem, betegszoba, spirituálisnak a szobája hálószobával, könyvtár, tanterem szabad idő céljára és hálószoba. A harmadik emeleten található a prefektus szobája, 2 tanterem és 3 hálószoba. A kollégium összesen 34 helyiséget számlált. A melllette lévő bérház földszintjén volt a kapus szoba, kis szoba, a házmesternek a szobája, konyha, 2 szoba pihenésre (reclinatorium). Az első emeleten folyosó, udvarra néző szoba, konyha, 3 utcára néző szoba és nagyszoba. A második emeleten folyosó, udvari szoba, konyha és 3 utcára néző szoba.

II. József császár az intézetet bezáratta, az épületet a siketnémák intézetének adta át, és falára márványtáblát függesztett e felirattal: *Surdorum mutorumque institutioni et victui Iosephus II. Augustus 1784.*³ Batthyány József hercegprímás (1776–99) a császár halála után lépéseket tett a Pázmáneum visszaszerzésére. Miután a magyar királyi kancellária 1795-ben jogosnak ítélte az érsek kérelmét, I. Ferenc császár helyt adott a kérésnek, de teljesítését a francia háború befejezése utáni időre ígérte.⁴

Miután a kollégium 1803-ban visszakapta a lelakott állapotban lévő épületet, Vilt József káptalani vikárius, belgrádi segédpüspök⁵ július 10-én tárgyalt Kaszaniczky Ádám⁶ és Krammer Ferenc⁷ esztergomi kánonokkal a Pázmáneum épületének felújításáról és a belső berendezésről.⁸ Majd a pozsonyi, eredetileg a Pázmáneumból származó bútorok visszakérültek, és a hiányzó berendezést pozsonyi, nagyszombati és bécsi

mesterekkel készítették el.

A ház gyöngyszeme a kápolna, utcára néző ablakokkal van ellátva, és ékesítésére sok gondot fordítottak.⁹ Falát 6 nagyobb festmény díszítette, tölgyfából készült faoltára volt, két oldalról két oszlop aranyozott oszlopfővel, mindkét oldalát aranyozott virágokkal díszítették. A ma is meglévő oltárkép festménye Havas Boldogasszonyt ábrázolja, fölötte Mária neve látható arany sugárral körülvéve, amely Seredy Valentin háziorvos ajándékeként került az intézetbe.¹⁰ Az oltáron lévő 6 ezüstözött gyertyatartót Pauer József esztergomi kánonok készítette.¹¹ A kápolnában 1865 karácsonya előtt Szent Péter igen értékes képét festették meg.¹² A rektor kezdettől fogva fontosnak tartotta, hogy az Oltáriszentséget kápolnájukban őrizhessék a beteg növendékekre való tekintettel, de a területileg illetékes bécsi érsek döntése értelmében nem őrizhették az intézetben, azt a legközelebbi plébániáról hozhattak halálos betegek részére.¹³ Pantocsek József spirituális¹⁴ érdeme, hogy a kápolnát megújította, és engedélyt kapott Oltáriszentség tartására, de a rektor 1854-ben Rómából kér utólagos jóváhagyást e Szentség tartására.¹⁵ XIV. Benedek bullájáról ugyanis elfelejtkeztek, amely szerint nem plébániai templomokban nem lehet Szentséget tartani csak pápai engedéllyel, és ezennel ezt pótlólag kéri. Az előljárók ezzel a növendékeknek példát akartak mutatni, hogyan kell gondoskodni az Isten házáról, amely a hívek közös menedéke, a kegyelmek helye, és az Eucharistiában mindig jelenlévő istenség szeretetének a színhelye.

A szabályok előírták, hogy az egyházi ifjúság otthona különösen vallásos legyen, és nagy elődök példáján tanulva bővelkedjék mindabban, ami a vallásos érzületet elősegíti.¹⁶ Ezért szükséges a megváltás titkainak, Szűz Máriának és más szenteknek képeivel ellátni a házat, olyanokkal amilyenek a nagyszombati Seminarium Rubrorum-ban is voltak. Az egyházi hatóság szerint az atyák nyomdokait követni dicséretes, és a papi erényeket, amelyek a szentekben felfényltek, az egyházi ifjúság szívébe kell ültetni, ezért elrendeli, hogy a lépcsőt és a folyosót keresztrel, Szűz Mária és a Szent Apostoloknak, Péternek és Pálnak a képeivel díszítsék, és az osztályok és a hálószobák folyosóit a Keresztút 14 stációjával lássák el. A Keresztutat Feger József¹⁷ ajándékozta a kollégiumnak 1860-ban, amelyet Bernardin Kaas ferences gvárdián szentelt fel. Végül a szabályokban előírták azt is, hogy az osztályokat díszítsék, nem sok, de az ifjúsághoz megfelelő szent képet függeszzenek ki. Ezt az előljárók azzal a kívánsággal teszik, bárcsak adná az Úr, hogy a szívek a szent hivatásban művelődnének, és a szentek példáját kegyesen fogadják.

A kollégium lépcsőjénél helyezték el Szűz Mária szobrát, amelyet a lutheránusoktól félve menekítettek a soproni Szent Mihály templomból. A kollégium jó

szellemiségére jellemző, hogy a jámborság növelésére Feger József vicerektor a növendékeknek mindig menedékkül szolgáló Szűz Mária szobrát saját költségén díszítette, új gótikus fülkébe helyezte, két oldalról az apostolfejedelmek és Szent János, a szeretett tanítvány képével látta el. Ezen felül Dankó József¹⁸ 1857-ben új, gótikus függőlámpáról gondoskodott.¹⁹ A kollégium falát Feger József saját költségéből a Szent Keresztút-tal és más, a papi élettel kapcsolatos képekkel ékesítette, amelynek mintája az esztergomi szeminárium-ban látható. A Mária szobrot azonban 1865-ben Simor János győri püspök visszakérte, helyére más hasonlót helyezett ki, amely a mai épület oratóriumának előtérében látható. Egyébként Simor János többször vendégeskedett e házban, mint püspök, és bőkezűsége folytán gyarapodott a kápolna szent felszereléssel és harmóniummal.

A kollégiumban szokás volt főpapi portrékat elhelyezni. Így Scitovszky János hercegprímás saját portréját festette meg Pesten, amelyet az intézetnek szánt, az intézet pedig Kopácsy József esztergomi érsek képét készítette el.²⁰ Majthényi Adolf²¹ bőkezűségéből IX. Pius pápa portréjával gyarapodott a rektor szobája 1864-ben, akinek szándékát az vezérelte, hogy a kispapok részére példa legyen a szentéletű pápa.

Schopper György prefektus²² és Pantocsek József spirituális²³ az 1848–49-es forradalom és szabadságharc közepette is a kollégium épületében maradtak. A spirituálist az utcán halálosan megsebesítették a harcok alkalmával, sőt a házat a katonaság foglalta le. Az utcaövekből megbarikádolt emeltek. Az ott elhelyezett császári katonaság sok kárt tett az épületben, különösen a hálóterem szárnya szenvedett sérülést. Szeptember első napjaiban a Pázmáneum előljárói erélyesen felléptek a házban lévő katonasággal szemben, hogy hagyják el az épületet. A szabadságharc után a Pázmáneum épülete kívül-belül egyaránt rossz állapotban volt és ezért restaurálásra szorult.²⁴

A házban az előljárókon és növendékeken kívül személyzet tartózkodott, akiknek szorgoskodása lehetővé tette az intézet működését.²⁵ Ezeknek létszáma változó volt. A szakács az ebédet és vacsorát a konyhában a markotányossal és egy asszony segítségével készítette el, aki 9–15 óra között tartózkodott a házban. A kulcsár / sáfár a vicerektor jelenlétében átadta a zsírt, lisztet, babot, egyebet, azután elintézte a postát, felszolgált az előljárók asztalánál, és a vicerektor további rendelkezésére állt. A portás az ajtót nyitotta a bejövőknek és elmenőknek, de az illetékteleneket nem engedte be. A markotányos a szakács segítségére volt, és a napi szükségletekről — mint tojás, vaj, csirke és egyebek — gondoskodott, amelyeket megvásárolt és hazahozott. Két inas közül az egyik az előljárók, a másik a növendékek szolgálatában állt. Ők takarították az osztályokat, begyűjtötték a hálósobákban, behordták a reggelit, felszolgálták a növendékek asztalánál, és végül a növendékek megbízásait teljesítették. A mindenes fát vágott, a tüzet gondozta a konyhában, udvart takarított. A dokumentumok említést tettek mosónőről is. Külön

szabót alkalmaztak reverendák készítésére és javításra. Egy asszonyt tartottak a fém edények tisztítására, aki a konyhában besegített. A ház gondját és el látását a vicerektor felügyelte. A szemináriumi cselédek bére 1866-ban a legalacsonyabb volt a városban, hiszen a szakács havonta 10 Ft-ot, a kapus és a kulcsár 7–7 Ft-ot, a szolgák 5–5 Ft-ot kaptak. A növendékeket állandó orvosi felügyelettel látták el, és külön sebészt fizetett az intézet. 1810 körül kezdtek alkalmazni aszszonyokat a konyhai munkára és mosásra. Későbbiek folyamán az előljárók arra törekedtek, hogy szerzetesnöket vonjanak be a kollégium munkájába.

Kantz Lázár,²⁶ a nagyszerű gyakorlati érzékkel megáldott rektor 1859-ben, a kollégium tönkrement felszerelését megjavította, illetve újakat vásárolt. A növendékek szobáiban új, kényelmes szekrényeket állított és zeneszerszámokat vásárolt. A kollégiumban bevezette a gázvilágítást, a kertben pedig fürdőt készített (caldarum diaetaque in horto).²⁷ A szolgák egyenruhájának szépsége, fizetésük emelése, a rektor szobájának bővítése, Magyarország főpapjainak képei mind a rektor igyekezetéről tanúskodnak. 1866-ban szeszvilágítás található az intézetben 28 lángon, kivéve az előljárók, a betegek, cselédek és növendékek hálósobáit. A lakók télen fűtetlen szobákban alszanak, csupán a négy nagy teremben, a kápolnában, 12 szobában és konyhában fűtenek.

A század vége felé a Pázmáneum épülete már nem felelt meg az igényeknek, hiszen 1898-ban az alkormányzó jelentése szerint rendeltetésének nem képes eleget tenni, és a városban épülő új egyetem is távol esik az intézettől.²⁸ Az épület komor, nagy helyet foglal el, mégis kevés helyiséggel rendelkezik, és nincs megfelelő lakásuk az előljáróknak sem, és a növendékek részére a hálótermeken és osztályokon kívül közös helyiségük nincs. Átalakítással lehetne valamit kezdeni az épülettel, de anyagi lehetőségük igen csekély. Szakértőkkel megvizsgáltatták az egész épületet és megállapították, hogy szerkezetileg megfelelő, a homlokzat, udvar tatarozása, egyes hálósobák, tanterem, lépcsők festése viszont sürgős lenne. Valójában ezek az állapotok vezettek oda, hogy új épület után nézzenek a vezetők.

A kollégium a XX. században

A XIX–XX. század fordulóján az intézet tulajdonát képezte az új kollégium a Waissenhausgasse 14. szám alatt, továbbá a II. kerületben lévő két bérház a Primashof és a Pazmanitenhof, amelyeknek jövedelme szerényen ugyan, de gyarapította a törzsvagyont. A Postgasse 11. sz. alatti kollégium főépületét 1900-ban eladták amelynek helyén egy ötemeletes bérház épült.²⁹ Ettől az épülettől a Hotel London választotta el a Fleischmarkt 28. sz. épületet, amelyet ugyancsak eladtak 1901-ben, és a telekre szintén ötemeletes házat húztak fel. A régi intézeti házat 1912-ben 3 szép aquarell képen örökítették meg.³⁰

Az ősi kollégiumi épület eladásának gondolata már 1882-ben felmerült, de elodázódott. Az intézet ekkor

Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára

már nem felel meg a kor követelményeinek, de anyagi lehetőségük igen csekély.³¹ A régi ház külsőleg való átalakítása sem hozna megoldást, még szűkebb lenne a kollégium, ennek a helyén nem érdemes új házat építeni, mert igen drága a telek.³² Az új építkezés mellett szól a másik igen fontos szempont, hogy az egyetem is távolabbra került, mint az intézet helyreállítása idején. Az új egyetem megnyitásával naponta 2 órát vesz igénybe az egyetemjárás. A város rendkívül forgalmas, és a külső zavaró tényezők megmaradtak, bár ezeknek ellensúlyozására az előjárók igyekeztek a növendékek jámborságát és lelki elmélyülését elősegíteni.

A megnyílt egyetem közelében kerestek és találtak házhely részére alkalmas telket, így jutottak el a IX. kerületben a Waissenhausfond birtokában lévő Waissenhausgassen található területhez, amely kedvező fekvésű, és tágas térrel rendelkezett. A hely azért is tetszetős, mert az egyetem 15 percre esett, ezért az 1765 négyzetméter kiterjedésű telket 8 200 Ft-ért megvették.

Czigler Győző budapesti építész terve alapján 1899. nyarán kezdődött el az építkezés és december 6-án már fedél alatt állt a ház. 1900. október 1-jén megnyílhatott az új kollégium kapuja a növendékek előtt.³³

Az épület elkészítése már Széchenyi Miklós rektorságára (1898–1901) esik. A rektor 1901-ig töltötte be tisztségét, de rövid idő alatt halhatatlan érdemeket szerzett az épület tervezésével és megépítésével. A helyzetről tájékoztatták a Szentatyát is, aki tudomásul vette, hogy az intézet, nemes céljához jobban megfelelő házat kapott, és apostoli áldását küldte.³⁴

Az épület kényelmesebb volt az előzőnél, amelynek helyiségeit egymás utáni sorrendben közlünk.³⁵ A pince szintjén található a káposztás és boros pince, mosókonyha, vasalószoba a fűtőberendezésen kívül. A földszinten helyezkedett el a portás szobája, a növendékek fogadószobája, a nővérek lakosztálya előszobával, ebédlővel és 2 hálószobával, cselédszoba, 3 inas szoba, konyha, kamra, 2 fürdőszoba. Itt rendezték be a növendékeknek a dohányzót, az olvasó- és végül a zenetermet. A félemeleten volt az alkormányzói lakás előszobával, dolgozóval, szalonnal, hálószobával és fürdőszobával, továbbá a növendékek ebédlője tálalóval, 12 cella, kisebb kamrák, 2 fürdőszoba. Az első emeleten állt a rektor lakása előszobával, inas szobával, lift helyiséggel, fürdő- és hálószobával, dolgozóval és szalonnal, továbbá 1 nagyobb és 1 kisebb vendégszoba. Ezen túl volt az előjárók ebédlője, inas szoba, kamra, a prefektus lakása dolgozóval, háló- és fürdőszobákkal, majd 8 cella növendékek részére cipőtisztító kamrával. A második emeleten található a kápolna előcsarnokkal, egy díszterem, a spirituális lakása előszobával, dolgozó-, háló- és fürdőszobával, kamrával. Itt volt 1 kamra, 1 múzeum 12 személy részére és egy másik múzeum 13 személynek, továbbá 4 cella cipőtisztító kamrával és raktárral. A harmadik emeleten ma is látható a kápolnával összefüggő oratórium, betegszoba előszobája, 2 betegszoba, betegápolónak a

szobája és fürdőszoba. Itt volt a könyvtár, 2 vendégszoba, inas szoba, 2 hálószoba 12–12 személy részére, mosakodó helyiség, 3 kis cella, hálószoba 2 személy részére.

A fentiekből kiderül, hogy a növendékek ezután tágasabban lakhatnak, hiszen csak az I. és II. évesek számára van közös hálószoba és tanterem, a III–IV. évesek viszont külön-külön szobát kaptak, amelyet nappali és hálószoba gyanánt használtak. Az intézet teljes befogadóképessége 56 fő.

A házhoz 700 négyzetméter telek tartozott és átriummal volt ellátva a rekreációk idejére. Az udvar részét képezte egy 12 nm kiszögellő terület, amelynek a ház semmi hasznát nem vehette, ezért 2 669 Ft-ért eladják Gaerber Károly és Hatschek Arnold építészek megkeresésére.³⁶

A belső berendezés — imzamsámolyok, padok, pulpitus, könyvszekrény — Csepreghy János budapesti asztalosmester munkáját dicsérte.³⁷ Ehhez a harmincas években az intézet megvette Korompai József spirituális hagyatékát, amely kanapé, könyvszekrény, íróállvány, szalonnasztal, falióra, ruhaszekrény és más apróságokból állt.³⁸ Lepold Antal halála után pedig az intézetre maradtak bútorai és festményei. 1978-ban Frau Wanda Tandler geb. Szentpály hagyatékából ezüstevőkészlettel és 3 kisebb festménnyel gyarapodott a kollégium.³⁹

Az épület belső díszítésére is gondoltak. Rimely Károly püspök fényképét küldte el. Daberto Félix művész készített festményt Kunszt József kalocsai érsekről, amiről később megállapították, hogy nem művészi, ezért fénykép alapján készítettek róla olajfestményt.⁴⁰ A későbbiek folyamán Lepold Antal rektor képmását Déd Ferenc készítette el 1949-ben.

A kollégiumban neoromán stílusú kápolnát alakítottak ki,⁴¹ amelynek szépségére különös gondot fordítottak. Korabeli források szerint a magyar egyház és a haza reménye, az ifjú levita itt fogja magába vésni Jézus Szíve erényeit, hogy a dicső elődök nyomdokaiba lépjen. Angyalffy Erzsébet festőnő, aki Lotz Károly tanítvány volt, temperafestménnyel művészi festette meg a Patrona Hungariae sokalakos képét, magyar szentekkel. Az oltárkép egyes alakjaiban a Széchenyi család tagjai ismerhetők fel, így a Patrona Hungariae Széchenyi Miklós rektornak az anyját, és Szent Alajosban magát a rektort mintázta meg a művésznő.⁴² A kápolna fölött kórusszerűen, színes üvegfalal volt elválasztva a nővérek részére az oratórium, ahol a prefektus misézett a nővéreknek. Oltárát a régi Pázmáneumból hozták át. Az oltárkép is régi, a csillagos Madonnából, amely bizánci stílusban ábrázolja Máriát a kis Jézussal. A kápolna elkészültéig a primás megengedte, hogy az ideiglenes nagyobb aulában, mint oratóriumban szentmisét tartsanak.

A kápolnát Talliani bécsi apostoli nuncius szentelte fel 1900. december 16-án.⁴³ A szentelésen megjelent Széchenyi rektor rokonsága és a velük rokon családok, továbbá Fischer-Colbrie Ágost pápai prelátus, Müller bécsi szemináriumi rektor, Szvoboda egyetemi tanár.

Miután a nuncius beszentelte a kápolnát, Fischer-Colbrie Ágost mondott beszédet, ezt követte Drexler Antal spirituális ünnepélyes szentmiséje, amelyen a növendékek Perosi: In honorem B. Caroli c. miséjét énekeltek. A szentmise után a rektor fogadást adott.

Az új kollégiumot a király 1901. március 9-én meglátogatta Széchenyi Miklós rektor, Bergmann József vicerektor, Drexler Antal spirituális, Mössmer József prefektus jelenlétében. Erre az alkalomra meghívást kapott Czizler Győző építész, és Angyalffy Erzsébet művésznő Vörösvárról. Az uralkodó megtekintette a felsőbb évesek lakoszobáit, tantermeket, ebédlőt, betegszobát és végül a könyvtárat, ahol a növendékek várták.⁴⁴ Ányos Arisztid köszöntötte a vendéget magyar nyelven, azután átvonultak a kápolnába, ahol a növendékek Bogisich Mihály: Nagyasszonyunk, házánk reménye c. himnuszát énekeltek.

Bécs város magisztrátusa 1913-ban új utca elnevezések felől rendelkezett, így a Waissenhausgasse helyett az utca Boltzmanngassera változott a házszám érintetlen hagyása mellett.⁴⁵ Később, 1916. május 19-én telefonvonallal is rendelkeztek, ennek a száma ismert: 13,219.

Az első világháború idején a növendékek fürdőszobájában a berendezések tönkrementek, a kályhák kiégték és a cinkádák összehorpadtak. A szénfűtést nem tartják jónak, sem egészségesnek, ezért gázt szándékoznak bevezetni, és kisebb melegítéshez a konyhában gáztűzhely beállítását tervezik. Azonban 1917/18 telén sem lehet gáz, hiszen kőszénhiányra panaszkodtak és hideg a tél, a növendékek nem tartózkodhatnak a cellájukban, hanem a nagyobb termekben, amelyeket fűteni tudnak. A világháború után érdemleges javítás az épületen 1925–27 között történt a vallásalap terhére.⁴⁶ A külső tatarozást és a központi fűtést ekkor helyreállították. A belső renováláshoz a vallásalap ellenőrző bizottsága ekkor nem járult hozzá, az későbbre maradt.

A második világháború alatt Bécs sokat szenvedett a bombázásoktól, a kollégium környéke is. Maga a kollégium, csodával határos módon egyetlen gránát találattal vészelt át ezeket az éveket.⁴⁷ A központi fűtést 1941. január 4-től megszüntették, a növendékeket közös hálóterembe költöztették, ahová szenes kályhákat állítottak be. 1942/43-ban a tönkrement központi fűtést meg tudták javítani, de csak a leghidegebb napokon működtették. A légítámadások következtében 1944. szeptember 10-én a bérházak ablaka, tetőzete is megrongálódott. 1944. október 15-e után lefoglalták az intézet épületét a Bécsbe telepített magyar hadikórházak orvosai és személyzete számára, majd hivatalok, miniszteri kirendeltségek vették igénybe az épület nagy részét, amelynek következtében a növendékek a félemelet 3 szobájába költöztek. 1945. április 10-én orosz katonák jártak a Boltzmanngasseben, de nem szállásolták be magukat. A következő napok egyikén érte gránát találat az épületet. Május elején minden idegen elhagyta az intézetet, így a pazmaniták teljesen birtokba vehették a kollégiumot. A háború követke-

tében szerencsére csak a tetőzet és az ablakok rongálódtak meg.

A háború után, az intézet épülete több renováción és átalakításon esett át. Az épületet 1958/59-ben átépítették, majd az 1970-es és 1990-es években kívülről és belülről felújították. A Pázmáneum renoválásához és modernizálásához a bécsi egyházmegye 2 millió schillinget adott, amelyet az intézetnek mintegy kölcsön adott, de kamatok nélkül. Ezen túl Zágon József 300 ezer schillinget adott az intézet rendbetételére.⁴⁸

A háznak lakója Mindszenty József 1971. október 23-tól. A Pázmáneum már 1968-ban az itthoni titkosszolgálat figyelmébe került.⁴⁹ Az épületet már 1967-ben kezdték felmérni és megállapították, hogy ott a Bahnhofmissiós Nővérek laknak és a papi emigráció találkozó helye. Ez sérti a „magyar egyháznak” a disponálási jogát és akciót kell indítani az intézet jogi helyzetéről és visszaszerzésének lehetőségéről. Ezért objektum dossziét 1968. június 18-án nyitnak, a fedőszerv: Ostrom-Vár lesz. Ez természetesen kiterjed az összes levelezésre. Még a bíboros beköltözése előtt pontosan felmérték a ház külső megközelítését, a belsőt, minden szintjéről alaprajzot készítettek és a bútorok helyét is bejelölték, továbbá a kataszteri birtokvét is megszerezték.⁵⁰ Megfigyelték, hogy kik laknak a házban, mikor távoznak onnan és milyen a szomszédos amerikai követség védelme. Sőt megállapították azt is, hogy egyedül Kovács Irén van abban a helyzetben, hogy Hyacint szobájában elhelyezzen egy „3/c labdát” vagyis lehallgató készüléket.⁵¹ Ez az érdeklődés még inkább fokozódott Mindszenty József beköltözésével. Figyelték az utcán posztoló követségi rendőröket és megállapították, hogy mióta a bíboros a házban lakik, azóta a formaruhásokon kívül civil rendőrök is szolgálatot teljesítenek a környéken. Pontosán tudták, hogy az I. emeleten 1973-ban a földszinten konyha, étkező, portás, nővérszoba található, valamint a Bahnhofmissio nővérek szobái, akik a teljes I. emeletet is lakták, kivéve az ebédlőt.⁵² A II. emeleten lakott a bíboros és titkára Vecsey József. A III. emeleten Gianone Egon rektor, a kápolna is itt helyezkedett el, a többi a Bahnhofmissio nővéreké. A IV. emeleten Polgár Vilmos és Tóth József lakott. Az intézmény kápolnájában Mindszenty József gyermekeket keresztelt és egy alkalommal 1973-ban esküvőt is tartott.⁵³ A bíboros 1975. május 6-án hunyt el az irgalmasrendiek kórházában. Eredetileg ugyan Bécsben szándékozott sírjának a helyét megjelölni, az utolsó napon mégis Mariazellt választotta, és onnan történt hazahozatala 1993. május 3-án, hogy az esztergomi bazilika altemplomában nyerjen nyugalmat.⁵⁴

A kápolna restaurálását 1979-ben kezdték el. A fal-festményeket kenyérrel tisztították meg, és ahol szűkös volt, kifestették. Egyúttal a II. Vatikáni Zsinat elvárásainak megfelelően új, liturgikus teret alakítottak ki. A tabernákulumot az addigi oldaloszlopokra helyezték, a szószéket áthelyezték, és az oltárt a fal mellől előrehozták. Így, 1980. június 13-án, Jézus Szíve

ünnepeén a kápolna búcsúját már a megszépült környezetben tartották meg.⁵⁵ 1983-ban új keresztúti képekkel gazdagodott a kollégium. Mindkettő Valentiny Géza prelátus bőkezűségét dicséri.

Jegyzetek

- 1 FAZEKAS István: *A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623–1784)*. In: *A bécsi Pázmáneum*. Szerk.: ZOMBORI Istán. Budapest, METEM 2002. 9–176. 158.
- 2 Ez volt a Fleischmarkt 28. sz. ház, amelyet 1886-ban eladtak, PáLt P/D Protocollum. 1851. év. Canonica Visitatio.
- 3 RIMELY, Carolus: *Historia Collegii, Pazmaniani*. Bécs, 1863.
- 4 PáLt 1886. ápr. 15. I. Ferenc leirata 1795. okt. 15-én kelt 11.059. sz. alatt
- 5 KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900. 380
- 6 KOLLÁNYI 1900. 408.
- 7 KOLLÁNYI 1900. 410.
- 8 PáLt 1803. júl. 10., JUHÁSZ László: *Bécs magyar emlékei*. 4. k. Budapest, 1999. 59–63.
- 9 PáLt L/D Protocollum. 1851. Canonica Visitatio.
- 10 MÖSSMER József: *A háromszázéves Pazmaneum*. In: *Vigília III* (1936) 110–121
- 11 PáLt P/C Protocollum 1822. év
- 12 PáLt P/F Protocollum 1865. év
- 13 PáLt 1803. okt. 27.
- 14 BEKE Margit: *A Pazmaneum története az újraindulástól napjainkig (1803–2002)*. In: *A bécsi Pázmáneum*. Szerk.: ZOMBORI Istán. Budapest, METEM 2002. 316.
- 15 PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1849. Nr. 155
- 16 RIMELY 271., 1858. évi XIV. statútum
- 17 BEKE 314.
- 18 BEKE 320.
- 19 RIMELY 269.
- 20 Vö. BODA Zsuzsanna–KISS Erika: *A Pázmáneum művészi értékei* In: *A bécsi Pázmáneum*. Szerk. ZOMBORI Istán. METEM Budapest 2002. 357–408. 366.
- 21 BEKE 311.
- 22 BEKE 311.
- 23 BEKE 316.
- 24 PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1850. Nr. 594
- 25 PáLt L/D Protocollum 1851. évi Canonica Visitatio
- 26 BEKE 311.
- 27 RIMELY 275.
- 28 PáLt 1898. júl. 11. Relatio.
- 29 JUHÁSZ 60.
- 30 PL Vaszary Kolos. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1912. Nr. 2576.
- 31 PáLt 1898. júl. 11. Relatio
- 32 PáLt 1899. márc. 12
- 33 *Megnyílt az új Pazmaneum*. In: *Magyar Sion* 1900. XIV. 799–800.
- 34 PáLt 1900. nov. S. n.
- 35 PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1933. Nr. 1408
- 36 PáLt 1905. máj. 27.
- 37 PáLt 1902. márc. 21., jún. 7., nov. 20
- 38 PáLt 1935. Nr. 223.
- 39 PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86. Ez 1978-as bejegyzés.
- 40 PáLt 1902. márc. 8., máj. 2., 1910. ápr. 6.
- 41 PáLt 1899. jún. 6.
- 42 PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45.
- 43 *A Pázmáneum új kápolnájának felszentelése*. In: *Religio* 1900. II. félév 50. sz. 428
- 44 PáLt 1901. febr. Nr. 112., 115., 119., 274., 290., Religio 1901. I. félév 21. sz. 165–66.
- 45 PáLt 1913. ápr. 28., 29.
- 46 PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026.
- 47 PT 1943-47. 5
- 48 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész. 98
- 49 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet II. rész 48–50.
- 50 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 52, 127, 132
- 51 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 95.
- 52 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 127.
- 53 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 138.
- 54 BEKE Margit: *Mindszenty József esztergomi érsék, bíboros fáradozása az európai kapcsolatok kiépítéséért 1945–1948 között és kapcsolata Mariazellel*. In: *Mariazell és Magyarország. 650 év vallási kapcsolatai*. Strigonium Antiquum VI. Szerk. Walter BRUNNER, Helmut EBERHART, FAZEKAS István, GÁLFFY Zsuzsanna, Elke HAMMER-LUCA, HEGEDŰS András. Esztergom–Graz 2003. 154–159. o.
- 55 PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86–. 1978, 1980-as bejegyzések.

The Pazmanaem as Architectural Heritage in the 19th and 20th Centuries

This paper focuses on the history of the Pazmanaem, a seminary founded in Vienna in 1623 by the archbishop of Esztergom, Péter Pázmány. The author recognizes three main periods: 1. The house in Annagasse, then the Goldberg house at 28 Fleischmarkt. Emperor Josef II had the seminary closed in 1784, and gave the building to the institute of deaf-mutes. 2. In 1803, the building was returned to the seminary in a bad condition. The building was renovated and the original furniture was brought back. 3. At the end of the 19th century the building was no longer suitable for the purpose. It was sold in 1898, and a new building was constructed from the summer of 1899 in Waisenhausgasse. This building survived both World Wars, and cardinal József Mindszenty lived there from 1971 until his death in 1975.